

УДК 811.111'373.72-055.1/3
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.2-1/13>

Асташева О. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Бялик В. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ГЕНДЕРНО МАРКОВАНІ ІДІОМИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено аналізу англомовних гендерно маркованих ідіом. У статті визначаються поняття «ідіома», «гендер» «гендерно маркована ідіома», з'ясовуються та описуються критерії розмежування гендерно маркованих і гендерно немаркованих ідіоматичних виразів англійської мови. У статті також надається загальна характеристика англомовних гендерно маркованих ідіом та визначається їх основний тематичний репертуар.

Ідіома є сталим виразом, значення якого не залежить від значення його окремих одиниць. Гендер є соціально та лінгвокультурно зумовленою категорією, на базі якої відбувається розмежування представників різної статі та надання їх характеристик.

Гендерно маркована ідіома являє собою сталий вираз, що містить експліцитні чи імпліцитні засоби маркування гендерної приналежності людини та надання характеристик представникам чоловічої чи жіночої статі. Відрізняються англомовні гендерно марковані ідіоми від гендерно немаркованих за граматичним, морфологічним, лексичним і семантичним критеріями.

Граматичними засоби маркування гендерної приналежності в аналізованих ідіомах англійської мови є особові, об'єктні та присвійні займенники. Займенники чоловічого роду можуть використовуватися в ідіомах для позначення представниць жіночої статі. Морфологічними засобами гендерного маркування у вказаних одиницях є суфікси, що визначають гендерну приналежність в лексичних засобах номінації представників чоловічої чи жіночої статі. Лексичними маркерами гендера є англомовні чоловічі та жіночі власні імена, загальні іменники, що слугують засобами маркування гендерної приналежності, одиниці позначення родинних зв'язків.

Імпліцитними маркерами гендерної приналежності в англомовних ідіоматичних виразах можуть виступати не тільки зооніми, фітоніми та інші одиниці на позначення живих істот, але й засоби номінації неістот. Семантичне значення ідіоматичних виразів із цими одиницями вказує на те, що вони є засобами надання характеристик чоловіків і жінок, ключовими з яких є їх зовнішність, риси характеру, соціальний статус. Аналіз гендерно маркованих ідіом виявляє андроцентричний характер англійської мови та наявність у ній гендерних асиметрій.

Ключові слова: англійська мова, андроцентризм, гендер, ідіома, критерії розмежування, лексичні маркери.

Постановка проблеми. Гендерні дослідження мови та її одиниць є одними з найбільш актуальних нині, що пов'язано із домінуванням антропоцентричного підходу в лінгвістиці, появою та розвитком гендерної лінгвістики, роллю та зміною гендерних відносин у сучасних прогресивних і демократичних суспільствах. Хоча гендер не є лінгвістичною категорією, його зміст може бути розкритий шляхом аналізу одиниць мови (лексичних, ідіоматичних та ін.), в яких віддзеркалюються соціальні та культурні гендерні норми, стереотипи, оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідіоматичні вирази різних мов завжди привертати увагу лінгвістів, оскільки саме їх вивчення дозволяє зрозуміти «універсальні та ідіоетнічні риси

представників різних народів, особливості їх світосприйняття та мислення, їх етнокультурну спадщину, традиції, вподобання» [1, с. 40]. Одними з найбільш досліджених є нині англомовні ідіоми [див., напр., 1; 2; 4–7; 9], що пояснюється особливим статусом англійської мови в сучасному світі, неабияким інтересом науковців до її носіїв, їх культури, способу життя, історії тощо. Попри це на сьогоднішній день в лінгвістиці існує лише невелика кількість наукових праць, у яких англомовні ідіоматичні вирази розглядаються з позицій гендерної лінгвістики [3; 8].

Метою статті є аналіз гендерно маркованих ідіом англійської мови, а її завданнями є визначення поняття «ідіома», «гендер», «гендерно маркована ідіома», з'ясування та опис

критеріїв розмежування гендерно немаркованих і гендерно маркованих ідіоматичних виразів англійської мови, надання характеристики останніх із вказаних одиниць відповідно до визначених критеріїв, а також встановлення їх основного тематичного репертуару.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідіома (від грецьк. *idiōta* – *своєрідний вираз*) є «сталим виразом певної мови, що незалежно від значення слів у ньому передає єдине поняття та здебільшого не перекладається дослівно іншими мовами» [2, с. 72]. Під гендером ми розуміємо «лінгвокультурно та соціально зумовлену категорію, що розмежує представників різної статті» [5, с. 52]. Ідіоми є не тільки основними засобами виявлення соціокультурних цінностей тієї чи іншої спільноти [6, с. 519], але й маркерами її гендерних взаємовідносин, стереотипів, уявлень про представників різних статей, їх особливості, характеристики поведінки, зовнішності та ін.

Подібні ідіоматичні вирази є гендерно маркованими, що мають, так звану, гендерну референцію, вказуючи на представника певної статті, експліцитно або імпліцитно відсилаючи до його характеристик. Під гендерною референцією, слідом за І. В. Зиковою, розуміємо «вказівку на суб'єкт, представника певної статті» [3, с. 12]. Зазначимо, що не завжди гендерно маркована одиниця містить гендерний компонент у своїй структурі. Крім того, не завжди ідіоми із гендерною референцією слугують засобами номінації чи надання характеристик чоловіків або жінок. Відрізнити гендерно марковані ідіоми від гендерно немаркованих можна за певними критеріями: граматичним, морфологічним, лексичним, семантичним.

Гендерно маркованими є ідіоми, що містять займенники *he, she, his, him, her*, оскільки саме вони є *граматичними* засобами маркування статті в англійській мові, наприклад: *he is no conjurer – він зірок з неба не знімає; a man is as old as he feels, and a woman as old as she looks – чоловіку стільки років, на скільки він себе почуває; а жінці на скільки вона виглядає; he is so dumb you can sell him the Brooklyn Bridge – він – повний бовдур*. За нашими спостереженнями більшість англомовних ідіом містять займенники на позначення денотатів чоловічої статті, що свідчить про андроцентризм англійської мови, наявність у ній гендерних асиметрій. Під андроцентризмом ми розуміємо «практику, свідому чи несвідому, що розміщує чоловічу особу чи чоловічу точку зору в центрі погляду на світ, його культуру та історію» [10, с. 37].

На наявність гендерних асиметрій і андроцентризм англійської мови вказують також ідіоматичні вирази, що містять займенники на позначення представників чоловічої статті, але використовуються не тільки стосовно чоловіків, але й стосовно осіб жіночої статті, зокрема: *he laughs best who laughs last – сміється той, хто сміється останнім*.

Велика кількість ідіом англійської мови містять лексичні одиниці із суфіксами *-er, -or*, денотатами яких є представники чоловічої статті, а також лексеми із суфіксом *-ess* на позначення осіб жіночої статті, що вказує на *морфологічний критерій* гендерної референції в аналізованих одиницях, зокрема: *a white-collar worker – білий комірець, службовець, meddling duchess – дама, що віддає командує, не роблячи нічого сама*. Також зазначимо, що не завжди лексичні одиниці з суфіксами *-er, -or* можуть використовуватися для номінації осіб чоловічої статті, наприклад: *high kicker – дівчина, що любить розваги, легковажна дівчина, a nation of shopkeepers – нація крамарів (про англійців), a good sailor – людина, що не піддається морській хворобі*. Вказане також дозволяє говорити про андроцентризм мови та її гендерні асиметрії.

За *лексичним критерієм* гендерно марковані ідіоми англійської мови вирізняються за наявністю в них таких одиниць з гендерною референцією, як:

– власні чоловічі та жіночі імена (*to do a Thatcher – довго залишатися при владі, бути сильною (мужньою) людиною; Jane Crow – (амер.) дискримінація жінок; Jack of all trades – майстер на всі руки; a peering Tom – дуже допитлива людина; Billy Bunter – товстий, незграбний підліток; good-time Charlie – повіса, гуляка, марнотратник; the real McCoy – хороший хлопець*);

– загальні іменники, що є гендерно маркованими лексемами (*knight of fortune – авантюристка; half-baked boy – дурний, нерозумний хлопець; girl Friday – помічниця, «права рука», секретарка; woman of letters – жінка-науковець*);

– терміни спорідненості, родинних зв'язків із гендерною референцією (*the big daddy – важлива персона, цяця, цабе; city fathers – «батьки міста», впливові особи; like father like son – який батько, такий і син; son of a bitch – сучий син; brother Jonathan – типовий американець, янки; brother son – бойовий товариш; Welsh uncle – дальній родич, двоюрідний брат батька чи матері; a fish-wife – вульгарна жінка, лайлива жінка; a weak sister – ненадійна людина, людина, на яку неможливо*

покластися, слабак; *green widow* – зелена вдова (жінка, яка проводить увесь день одна в сільському домі, в той час, коли її чоловік працює у місті; *an old wife* – кумушка, пліткарка).

Семантичний критерій відбору гендерно маркованих ідіом англійської мови є одним із найбільш складних, але найбільш надійним із визначених критеріїв, оскільки за його допомогою можливо з'ясувати специфіку актуалізації значення тієї чи іншої ідіоми. В англійській ідіоматиці існує велика кількість одиниць, які за своїм компонентним складом не є гендерно маркованими. Аналіз значення, контекст застосування цих одиниць, а також їх лексикографічна фіксація надає можливість з'ясувати, що вони є засобами позначення та надання характеристик осіб чоловічої чи жіночої статі (*wild oat* – безпутний юнак; *out of straw* – жінка, яка тільки народила).

Гендерні маркери англійських ідіоматичних виразів можна поділити на експліцитні, які представлені одиницями на позначення істот (осіб чоловічої та жіночої статі), та імпліцитні, що слугують засобами номінації істот представників тваринного, рослинного світу, птахів, комах та неістот. Істоти позначаються в аналізованих ідіомах за допомогою чоловічих і жіночих власних імен, загальних іменників, що розмежовують осіб жіночої та чоловічої статі (*man, woman, girl, boy* та ін.), термінів, що визначають родинні зв'язки (*father, mother, daddy, sister, wife* та ін.), особових, присвійних займенників на позначення чоловіків і жінок (*he, she, his, him, her*), агентивних іменників (*doctor, priest, nurse, maid*), а також одиниць, що виступають засобами номінації людини загалом (*person, someone, every, everyone*), наприклад: *a titled nobody* – титулований ніхто. У гендерно маркованих ідіомах англійської мови подібні номінативні одиниці використовуються разом із експліцитними засобами маркування статі, наприклад: *every mother's son* – кожний, кожний чоловік, кожна людина.

Аналіз гендерно маркованих ідіоматичних одиниць англійської мови, відібраних за семантичним критерієм, дозволяє з'ясувати, що імпліцитними маркерами гендерної референції в них можуть виступати не тільки зооніми, фітоніми та інші одиниці на позначення живих істот, але й засоби номінації неістот. Подібні одиниці використовуються для надання таких характеристик чоловіків, як:

– зовнішність (наприклад, *as fat as a pig, as fresh as paint, as handsome as paint, as ugly as a scarecrow, as red as a lobster, as red as a turkey-cock, as tall*

as a maypole, as black as a raven, as black as thunder, as bald as a coot);

– риси та властивості (позитивні та негативні) характеру (наприклад, працелюбство – *as busy as a beaver, as busy as a one-armed paper-hanger, as busy as a cockroach on a hot stove*; твердість – *as firm as a rock, as steady as a rock, as hard as iron, as hard as a bone*; товариськість – *a big card*; мудрість – *as smart as a steel trap, as wise as a serpent*; сміливість – *as brave as a lion*; надійність – *as plain as a pikestaff, as true as steel, as safe as a house*; хоробрість – *as brave as a lion*; впертість – *as obstinate as a mule*; марнославність – *as vain as a peacock, as proud as a peacock*; непривітність, злість, грубість – *as cross as a bear, as cold as a stone, as sharp as a razor, as gruff as a bear*; нахабство, неповажність – *as bold as brass, as crooked as a corkscrew, as slippery as an eel*; схильність до пияцтва, ненажерливості – *as drunk as a fish, as drunk as a piper, as drunk as a fiddler, as hungry as a hawk, as hungry as a hunter, as hungry as a wolf*);

– соціальний статус (наприклад, *the highest bidder, big noise, a big fish, big card, fat cat, general executive, a tame spaniel, a mere nobody, bloated aristocrat*).

Визначені імпліцитні маркери гендерної референції використовуються також у англійських ідіомах, що є засобами надання таких характеристик жінок, як:

– зовнішність (наприклад, *as pretty as a rose, as thick as blackberry, as plump as a partridge, fair face is half a portion, as pretty as a picture, as fresh as a daisy, as fresh as flowers in May*);

– риси та властивості (позитивні та негативні) характеру (наприклад, доброта, лагідність, мовчазність – *as gentle as a lamb, as soft as down, as soft as silk, as mild as a dove*; слабкість, безпорадність – *as weak as water, as mild as milk, as mild as lamb, as helpless as a babe*; ніжність, лагідність – *collar and cuff, all sugar and honey, a cool cat*; вірність – *as fussy as a hen with one chicken, as nimble as a squirrel, as brisk as a bee*; довірливість – *an easy mark, an easy game, a soft mark*; балакучість – *bag of wind, a woman's tongue wags like a lamb's tail, a woman's tongue is the last thing about her that dies, three women, three geese, and three frogs make a market, to chatter like a magpie*; емоційність – *a woman's whole life is a history of affection, a woman either loves or hates in extreme; women are always in extremes; невірноваженість, сльозливість – woman laughs when she can, but cries whenever she wishes; early rain and a woman's tears are soon over; відсутність розуму – as silly as a goose; безтурботність –*

a big card; мінливість – as changeable as the moon; скандальність, невміння знаходити спільну мову – there was never a conflict without a woman, two women in the same house can never agree, women and dogs set men together by ears; жадібність – there are two kinds of women: those who take what you are, and those who take what you have).

В англійській мові існує багато ідіоматичних виразів, що характеризують жінку як дружину, господарку, мати, людину, що є залежною від чоловіка, зокрема: *a good wife and health is a man's best wealth; a cheerful wife is the joy of life; a worthy woman is the crown of her husband; a good wife makes a good husband; a mother's love never ages; the mother's breath is always sweet a virtuous woman is a source of honor; the wife is the key of the house; the gray mare is the better horse; he that has a wife has a master; where the mistress is the master the parsley grows faster; a woman's place is in her home; if the husband be not at home, there is nobody; never trust a woman, even if she has born you seven children; a woman, a dog, and a walnut tree – the more you beat them, the better they be; a woman, a cat, and a chimney should never leave the house.* В ідіоматичних виразах відображено також чоловічий погляд на жінку як сексуальний об'єкт, зокрема: *a woman never forgets sex; women resist in order to be conquered.*

У англомовних гендерно маркованих ідіомах фіксується також властивий жінці намір приховати свій вік, «нав'язане нормами патріархальної культури, в якій молодість і краса є більш важливою для жінки, ніж для чоловіка» [3, с. 71], наприклад: *the longest five years in a woman's life is between twenty-nine and thirty; the hell of women is old age; the only secret a woman can keep is her age.*

Проблема старіння турбує і чоловіків, про що зокрема свідчить ідіоматичний вираз *men's years*

and their faults are always more than they are willing to own. Однак, чоловік у віці характеризується в ідіоматичних виразах як розумний, мудрий, наприклад: *Men grow weaker and wiser; You can't fool the old man; Only an old man has patience enough to plant a tree; An old man in the house is a good sign.* На протигагу молодій дівчині, жінка у віці характеризується при цьому в ідіомах негативно, зокрема: *a woman is an angel at ten a saint at fifteen, a devil at forty and a witch at fourscore.* Зазначене також вказує на андроцентричний характер англійської мови, стереотипне представлення чоловік і жінок у її гендерно маркованих ідіоматичних виразах.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, гендерно марковані ідіоми характеризуються наявністю експліцитної чи імпліцитної гендерної референції. Експліцитна гендерна референція в англомовних гендерно маркованих ідіоматичних виразах експлікована різнорівневими мовними засобами, що позначають представників певної статі. Їх номінація та надання характеристик може здійснюватися й імпліцитно. Не завжди ідіоми із експліцитними засобами гендерної референції слугують засобами номінації чоловіків або жінок. Гендерно марковані ідіоми відрізняються від гендерно немаркованих за граматичним, морфологічним, лексичним і семантичним критеріями. Гендерно марковні ідіоми та їх компоненти є не тільки засобами номінації жінок і чоловіків, але надання їх характеристик, ключовими з яких є зовнішність, риси характеру, соціальних статус. Велика кількість таких ідіом є андроцентричними та виявляють гендерні асиметрії. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні гендерно маркованих ідіом англійської мови як засобів актуалізації сексистських уявлень.

Список літератури:

1. Вознюк Т. М. Методика вивчення англійських ідіом студентами закладів вищої освіти. *Молодий вчений*. 2017. № 2. С. 39–42.
2. Добровольский Д. О. Образная составляющая в семантике идиом. *Вопросы языкознания*. 1996. № 1. С. 71–93.
3. Зыкова И. В. Способы конструирования гендера в английской фразеологии. М. : Эдиториал УРСС, 2003. 232 с.
4. Кінаш Л. Я. Способи творення редуплікованих ідіом. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2021. № 3(341). С. 20–26.
5. Кирилина А. В. Развитие гендерных исследований в лингвистике. *Филологические науки*. 1998. № 2. С. 51–58.
6. Куш Е. О. Англійські та українські паремії: етнокультурний аспект. *Zaporizhzhia Historical Review*. 2021. 1(21). С. 519–520.
7. Мизин Т. О. Синтаксичні та семантичні характеристики прагматичних ідіом (на матеріалі англійської мови). *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2017. № 85. С. 132–138.

8. Павленко Н. О. Структурні особливості англійських фразеологічних одиниць з гендерним компонентом. *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання*. Донецьк : ДонНУ, 2014. Т. 11. № 2(32). С. 49–55.
9. Шульдешова О. В., Кірсанов В. І. Культурно-історична обумовленість вживання ідіоматичних виразів в англійській мові. Нові дослідження. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. 2007. № 17. С. 64–68.
10. Eckert P., McConnell-Ginet S. *Language and Gender*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 366 p.
11. *Longman Idioms Dictionary*. L. : Addison Wesley Longman Limited, 2000. 398 p.
12. *The New Oxford Dictionary of English*. N. Y. : Oxford University Press, 1998. 2152 p.
13. *The Penguin Dictionary of English Idioms*. L. : Daphne M. Gulland, 2001. 378 p.

Astasheva O. S., Bialyk V. D. GENDER MARKED IDIOMS IN THE ENGLISH LANGUAGE

The article is devoted to the analysis of English-language gender marked idioms. The notions of «idiom», «gender», «gender marked idiom» are defined, criteria of distinguishing of gender marked and gender unmarked idiomatic expressions of the English language are clarified and described in the article. General characteristics and thematic repertoire of gender marked idioms are also analyzed in it.

An idiom is a set expression meaning of which does not depend on the meanings of its lexical units. Gender is a social and linguistic-cultural category, on the basis of which the differentiation of representatives of male and female gender is made and their characteristics are given.

A gender marked idiom is a set expression with explicit or implicit means of designation of males and females. Such idioms are also used to give characteristics of representatives of different gender. Gender marked idioms are differentiated from gender unmarked idiomatic expressions on the basis of grammatical, morphological, lexical as well as semantic criteria.

Grammatical means of gender designation in the analyzed idioms are personal, object and possessive pronouns of the English language. Pronouns denoting males are also means of female designation in some of the analyzed idioms. Morphological means of gender designation are suffixes that indicate gender in the words denoting representatives of different gender. Lexical markers of gender in the analyzed idiomatic expressions are masculine and feminine proper names, common nouns, terms of kinship.

Implicit markers of gender reference used in English idiomatic expressions are not only zoonyms, phytonyms and other units of designation of living beings, but units designating inanimate objects. Semantic meanings of idiomatic expressions with such units indicate that they are used as means of giving characteristics to representatives of male and female gender. Their appearances, traits of characters, social status are marked and characterized with their help. The analysis of gender marked idiomatic expressions proves the androcentric nature of the English language and reveals gender asymmetries.

Key words: *the English language, androcentrism, gender, idiom, criteria of differentiation, lexical markers.*